ASEEES Convention 2015

Ve Filadelfii se sešli slavisté, i ti z České republiky

Zástupci Ústavu pro studium totalitních režimů se v listopadu loňského roku zúčastnili tradičního shromáždění Association for Slavic, East European and Eurasian Studies (ASEEES) ve Spojených státech amerických. Shromáždění, jež má ráz vědecké konference s několika stovkami panelů, hostila v roce 2015 Filadelfie. Ústav pro studium totalitních režimů se zapojil do přípravy dvou z nich. Prvnímu předsedala Muriel Blaive a nesl název *Art as an Approach to Reality in State Socialist Czechoslovakia: Media, Memory, Identity*. Svůj výzkum v tomto panelu prezentovali za ÚSTR Čeněk Pýcha a Jaroslav Najbert a Jan Mervart z Univerzity Hradec Králové. Příspěvky nabídly různé pohledy na roli, kterou plnilo (oficiální) umění v československé společnosti, s důrazem na 50. léta. Muriel Blaive přednesla příspěvek v rámci panelu *Memory, History, and Forgetting: Historical Experiences and Narratives in Czechoslovakia, Czechia and Slovakia*, ve kterém usedla společně se členy vědecké rady ÚSTR Cathleen M. Giustino a Peterem Buggem. Tento panel se zabýval především současnou paměťovou kulturou, jež dnes upomíná na socialismus v Československu.

V nepřeberném množství témat a přístupů, které odráží současný stav slavistiky, východoevropských a eurasijských studií, lze jen těžko vysledovat dominující trend. Z pohledu historika zabývajícího se tématem komunistických režimů ve střední a východní Evropě převažoval důraz na různé aspekty života v socialistických režimech. Několik panelů si zvolilo perspektivu prostoru, příspěvky se pak týkaly například utopie v architektuře nebo turistického průmyslu. I vzhledem k velkému počtu návštěvníků panelu se jako klíčové ukázalo téma sovětské modernity, v němž účastníci (Anna Krylova, Michael David-Fox a Ronald Grigor Suny) vztahovali sovětský socialistický projekt k různým druhům modernity.

Čeněk Pýcha

Politics of memory practices v Braunschweigu

Interdisciplinární sympozium naznačilo současné trendy výzkumu nejen dějepisného vzdělávání

GEORG ECKERT INSTITUTE

Institut Georga Eckerta v německém Braunschweigu znali dosud čeští badatelé zejména díky největší sbírce učebnic a didaktických publikací z oboru společenských věd na světě. Zájem o zdejší knihovnu při studiu různých forem reprezentace minulosti, nacionalismu nebo genderu v učebnicích potvrzoval, že výuka dějepisu a společenských věd je relevantním výzkumným terénem nejen pro historiky a didaktiky.

Sídlo institutu Foto: archiv autora

Nedávné sympozium *Politics of memory practices*, které v Braunschweigu ve dnech 21.–24. února přivítalo čtyři desítky badatelů z Německa, Švýcarska, Spojených států, Kanady, Francie, Indie, Belgie, Česka a dalších států, naznačilo, kam směřují výzkumné trendy paměťových studií, aplikovaných do prostředí „dělání“ a výuky historie. Klíčové sousloví „memory practices“, které dosud nemá v češtině ustálený ekvivalent, odkazuje k širokému badatelskému zájmu o všechny procesy zpřítomňování minulosti v současném vzdělávání. Většina příspěvků pojímala kolektivní paměť (s různými přívlastky, jako je paměť kulturní, sociální, mediální, zamotaná apod.) jako prostor politického soupeření, ideologického boje nebo prostého formování identity v rámci širšího

vyjednávání významů, které připisujeme minulosti.

Podstatným rysem příspěvků bylo jejich interdisciplinární zaměření. Historikové a didaktikové dějepisu byli na sympoziu v menšině, ačkoliv většinu analyzovaného materiálu tvořila dějepisná kurikula, školní praxe nebo muzejní expozice. V jednom příspěvku tak bylo možné pozorovat výstupy různých sociologických a etnografických metod, od diskurzivní analýzy po strukturované dotazníky, focus groups i prosté terénní poznámky. Živé, nicméně za všech okolností kultivované diskuse tematizovaly dva hlavní problémy sympozia – jeden metodologický a druhý tematický.

Z odborného hlediska byla opakovaně diskutována potřeba konceptu paměti jako užitečného analytického rámce pro použité výzkumy. Závěrečné shrnutí však potvrdilo potřebu paměti jako zastřešujícího konceptu, který dokáže (ač nedokonale) překlenout nedostatky jiných pojmů, jako jsou narativ, diskurz nebo vědění.

Mezi tématy si opakovaný prostor v diskusi vydobyl problém sociální nerovnosti a rasismu, chápaných v širším kulturologickém pojetí jako proces vědomé i nereflektované exkluze obsahů, které nekorespondují s dominantní identitou a narativem minulosti, jenž tuto hegemonii legitimizuje. Inspirativní byl v tomto ohledu zejména výzkum badatelů Institutu Georga Eckerta, kteří ve své sondě do výuky ve spolkové zemi Dolní Sasko identifikovali přetrvávání koloniálního diskurzu v kurikulu, dějepisné výuce i myšlení etnicky německých žáků. A to navzdory kultivujícím snahám autorů nové řady učebnic.

Českou republiku zastupovali tři členové vzdělávacího oddělení ÚSTR. Tereza Hanemannová prezentovala vzdělávací simulaci Československo ’38–’89, kombinující prvky interaktivního komiksu a počítačových her. Zatímco Jaroslav Pinkas formuloval základní pedagogická a didaktická východiska hry, Tereza Hanemannová shrnula výstupy pilotáže na školách a v diskusi obhajovala potřebu širší spolupráce odborníků a pilotních učitelů v případě, že má vzniknout vzdělávací aplikace užitečná pro školní praxi. Jaroslav Najbert ve svém příspěvku analyzoval současné trendy ve výuce komunistické diktatury na českých školách a poukázal na tendenci marginalizace určitých pamětnických skupin ve vzdělávacích materiálech pro učitele dějepisu.

Jaroslav Najbert

Jak to bylo doopravdy

Český rozhlas ve svém pořadu odkrývá mýty, polopravdy, dezinformace či lži z naší historie

Jak to bylo doopravdy je komponovaný publicistický pořad, jehož účelem je přispět k informování o událostech naší historie, které jsou často zamlženy nejrůznějšími mýty, dezinformacemi, polopravdami a nepravdami. Tématem jednotlivých pořadů jsou události a pojmy, které se tradují častokrát ve „zmytizované“ podobě. Na pravou míru pak vše – kromě redaktorů – uvádějí i pozvaní hosté, kteří jsou odborníky na danou problematiku nebo se událostí aktivně zúčastnili, a mají je tak možnost rozhlasovým posluchačům osvětlit a ozřejmit, případně vyvrátit tradované omyly a polopravdy. Jak říká tvůrkyně pořadu Ivana Denčevová: *S historií se setkáváme na každém kroku a nejsou to pouze hmotné památky. A ovlivňuje nás možná víc, než si myslíme. A přiznejme si, někdy máme i předsudky a jednoduchá hodnocení.*

Vzhledem k tomu, že v současnosti mají často v diskusích navrch spíše emoce než skutečnost a kontext událostí, zaměřují se tvůrci v jednotlivých pořadech na to, proč a za jakých okolností daný „mýtus“ vznikl a komu měl sloužit. Na otázky, na které neexistují jednoduché odpovědi, reagují mimo jiné historici a akademici Oldřich Tůma, Michal Stehlík, Jiří Rak, Jan Royt, Jiří Padevět, Marek Junek, Vladimír Just a další. Pořad *Jak to bylo doopravdy* můžete poslouchat každé pondělí od 20.10 hod. na ČRo Plus.

red.

Solidarity Academy 2016

ÚSTR a výročí založení Visegrádské čtyřky

Ústav pro studium totalitních režimů se na konci února zapojil do mezinárodního projektu *Solidarity Academy 2016*. Hlavním organizátorem projektu bylo European Solidarity Centre (ECS), instituce, jež v Gdaňsku reprezentuje odkaz hnutí Solidarita. V nové budově ECS v bývalých loděnicích můžete navštívit interaktivní expozici přibližující historii hnutí, další vývoj a pád komunistického režimu v Polsku, zajít na kávu nebo se zúčastnit projektů, jejichž posláním je rozvoj demokratického systému. Jedním z takových projektů je i *Solidarity Academy*, který se zaměřuje na mladé novináře a publicisty. Celou akademii, jež je každoročně určena několika účastníkům z různých zemí, spojuje vždy jedno ústřední téma. Letos jím bylo výročí založení Visegrádské skupiny, a proto účastníci i partneři projektu byli výhradně ze zemí Visegrádské čtyřky. Partnerem za Českou republiku se stal právě ÚSTR.

Náš příspěvek k *Solidarity Academy* nebyl jen formální a organizační, ale i obsahový. Netradiční cílové publikum bylo výzvou promyslet naši činnost z nového úhlu pohledu. Oddělení vzdělávání, jež spolupráci zajišťovalo, cílí ve svých aktivitách především na učitele. Tentokrát se nabízela odlišná perspektiva mladých novinářů, která je ovšem pro historickou kulturu neméně důležitá. V mediálních výstupech, jež operují s minulostí, se často setkáváme se zkratkami. Nejde o to, aby novináři byli při své práci stejně důslední jako historici, ale spíše aby si měli uvědomit, jak se historická znalost rodí. S historií je při jejím užití v současných mediálních diskusích potřeba nakládat opatrně a argumenty vycházející z minulosti bychom se měli učit nahlížet z různých úhlů pohledu.

Vojtěch Ripka společně s Konradem Knochem (ECS) zajistili workshop o různých cestách k transformaci zemí V4. Účastníci pracovali se svými znalostmi, které zařazovali do kontextu, a vytvářeli tak příběhy transformace. Čeněk Pýcha pak s Davidem Klimešem z FSV UK a Hospodářských novin seznámili účastníky s metodou, jež může pomoci porozumět využití historické argumentace v současných mediálních diskusích. Ilana Seelingerová zastupovala ÚSTR v týmu tutorů, který zajistil hladký průběh týdenní akademie. Program byl nabitý a účastníky zaujalo mj. setkání s korespondentem *Financial Times* Henry Foyem nebo diskuse se spisovateli, pro něž středoevropská identita představuje hlavní látku.

Účast na *Solidarity Academy* potvrdila, že historie není jen předmětem zájmu historiků a učitelů dějepisu. Je třeba se nejen poohlížet po dalších oborech, kde hraje minulost důležitou roli, ale i aktivně vstupovat do interdisciplinární diskuse.

Čeněk Pýcha
foto Grzegorz Mehring/ECS Archive

Na Slovensku mají excelentně vybavený památník

Skupina historiků navštívila Muzeum Slovenského národního povstání v Banské Bystrici

Původně to mělo být běžné pracovní setkání ředitelů či náměstků: příprava smluv a deklarace návrhů ke vzájemné spolupráci. Ukázalo se však, že slovenští partneři z Muzea SNP toho nabízejí víc. Z Ústavu pro studium totalitních režimů tedy 14. března vycestovala výjimečně početná výprava, tvořená převážně odborníky z oddělení výzkumu 1938–1945. Přidali se ještě další historici a nechyběli ani zástupci vedení ÚSTR a ABS. U východních sousedů strávili tři dny.

Účel cesty se neměnil: seznámit se s činností Muzea SNP a domluvit se na společných projektech. Ředitel muzea Stanislav Mičev a jeho kolegové podrobněji přiblížili odbornou činnost instituce, která se soustřeďuje především na období existence tzv. Slovenského štátu v letech 1939–1945. Na rozdíl od běžných návštěvníků se hosté mohli podívat i do zázemí muzea.

Je poznat, že muzeum vede deset let stejný ředitel a zaměstnanci si tu rozumějí jako odborníci i jako lidé, shrnul své dojmy ředitel ÚSTR Zdeněk Hazdra. *Je tu vidět velký kus práce, a to nejen ve výzkumu, ale i ve vzdělávacích projektech. Muzeum se také více otevřelo veřejnosti, což je nesrovnatelné s dřívějším stavem.*

Nachází se zde špičkové digitalizační pracoviště, schopné digitalizovat trojrozměrné předměty, které využívají i další instituce. Slováci se ovšem mohou pochlubit i vzdělávacím centrem a administrativním zázemím, jež se nedávno přestěhovalo do nově opravené administrativní budovy, zatímco kanceláře z prostor muzea postupně mizí. Připravuje se totiž jeho celková rekonstrukce. Výsledkem budou nové expozice, plánované na rok 2019 k 75. výročí vypuknutí SNP. *Každých patnáct let nová stálá expozice, to odpovídá zásadám moderního muzejnictví* poznamenal Zdeněk Hazdra.

Vedoucí oddělení výzkumu 1938 až 1945 Stanislavu Vodičkovou zaujal mimo jiné marketingový přístup muzea, který se značně liší od našich zvyklostí: *Jen výběrové řízení na jejich nové logo trvalo půl roku. Ale výsledek je podle toho dobrý. Vůbec to, jak se muzeum soustředí na svoji prezentaci a jak v každém ohledu myslí na svoje návštěvníky, ukazuje cílevědomou a hlavně systémovou práci. To pro nás rozhodně bylo poučné.*

Budova památníku z roku 1969 dodnes patří mezi nejpozoruhodnější moderní architektonická díla na Slovensku Foto: Jan Machala

Představitelé všech tří zúčastněných institucí se dohodli na budoucí spolupráci v oblasti výzkumu, vzdělávání, výměny publikací, pořádání výstav a konferencí, zpřístupnění archivních materiálů pro výzkumné účely apod. Zároveň chtějí pokračovat ve snaze získat z moskevských archivů digitalizované kopie kartotéky čs. válečných zajatců na území někdejšího Sovětského svazu, stejně jako další materiály důležité pro studium československých dějin v éře nacistické a komunistické diktatury. K tomu plánují také společný workshop.

Další formou spolupráce bude konference zaměřená na komparaci dějin Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského štátu. Měla by zahrnout odboj, kolaboraci, politický systém, společnost, hospodářství, kulturu, propagandu, represivní aparát i politickou a vojenskou emigraci. Počítá se s ní na říjen 2017 v Banské Bystrici.

V Praze bude uvedena výstava o propagandě v době Slovenského štátu, kterou připravuje Muzeum SNP. Vernisáž se plánuje na letošní září v Muzeu SNP, u nás by se výstava měla objevit nejspíše už v říjnu.

Zástupci ÚSTR a ABS zavítali také na Univerzitu Mateja Bela, kde je přijal proděkan pro vědu a výzkum Fakulty politických věd a mezinárodních vztahů prof. PhDr. Peter Terem, Ph.D. Aktivity ÚSTR a ABS představili i studentům mezinárodních vztahů. Ti také vyslechli přednášku historika Jana Vajskebra zaměřenou na vznik a existenci Protektorátu Čechy a Morava, což bylo vzhledem k datu 15. března symbolické. Přednáška se setkala se značným zájmem a v budoucnu se počítá s tím, že by na Univerzitu Mateja Bela mohli jezdit další badatelé ÚSTR a představovat tu výsledky své práce.

Pavel Ryjáček